

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ
ΕΝ ΤΩ [Α'] ΚΑΙ Β' ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΩ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ*

Προτάσει τοῦ ἀποθανόντος προέδρου τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας Ν. Γ. Πολίτου τὸ βυζαντινὸν τμήμα τοῦ ἐν Ἀθήναις συνελθόντος ΙΣΤ' Συνεδρίου τῶν Ἀνατολιστῶν ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν, ὅπως γίνῃ συστηματικὴ ἐργασία πρὸς περισυναγωγὴν τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας εἰδήσεων, τῶν περιεχομένων εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς καὶ συναγομένων ἐκ τῶν μνημείων τῆς βυζαντινῆς τέχνης¹. Πλὴν ὁμως τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ οἱ παλαιότεροι ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες εἰς τὰ συγγράμματα καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ πνεύματος πολεμικοῦ πρὸς τὸν ἔθνησμον, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἤθελον νὰ καταπολεμήσουν παρὰ τῷ λαῷ διαφόρους ἔθνικας καὶ δεισιδαιμόνας συνηθείας καὶ ἐνεργείας, περιέσωσαν ἀνεπιγνώστως πλῆθος λαογραφικῶν εἰδήσεων, ἀναφερομένων εἰς τοὺς χρόνους αὐτῶν. Αἱ εἰδήσεις αὗται ἐνίοτε εἶναι ἀρκετὰ σαφεῖς καὶ λεπτομερεῖς, συνήθως ὁμως εἶναι ἀπλαῖ ἐνδείξεις, αἱ ὁποῖαι καὶ αὗται εἶναι χρήσιμοι, διότι μᾶς δεικνύουν τὴν συνέχειαν τῆς λαογραφικῆς παραδόσεως καθ' ὅλον τὸν μακραίωνα βίον τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρις ἡμῶν. Τὰς τοιαύτας λαογραφικὰς ἐνδείξεις, τὰς περιεχομένας ἐν τῇ Α' καὶ Β' κατηχήσει Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, εἶχε περισυλλέξει ὁ ἀποθανὼν πρόεδρος καὶ εἶχε κατατάξει κατὰ τὸ ἀποφασισθὲν διὰ τὰ ἀπανθίσματα τῶν βυζαντινῶν διάγραμμα². Ταύτας εὐρόντες ἐν τοῖς διὰ τὴν Λαογραφίαν προωρισμένοις καταλείμμασιν αὐτοῦ δημοσιεύομεν κατωτέρω μετὰ προηγηθεῖσαν ἐξέτασιν τῶν κειμένων καὶ συμπλήρωσιν τῆς ἀπανθίσεως. Πᾶν ὅ,τι προέρχεται ἐξ ἡμῶν ἐτέθη ἐντὸς ἀγκυλῶν πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν τοῦ ἀποθανόντος.

Οἱ περὶ ὧν πρόκειται λόγοι ἐξεφωνήθησαν ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὸ 387 ἢ 388 μ.Χ.³

ΣΤΙΑΠΩΝ Π. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

* Ἐδημοσιεύθη εἰς περ. Λαογραφία 8 (1921-25), σ. 5-12.

1. Λαογρ. 3, 607.

2. Λαογρ. 3, 609.

3. *Migne*, τ. 49, σ. 221 κέ.

Α' 1 Ἰσμοτα. 1) Β' β', στ. 234 «Πῶς γάρ οὐκ ἄτοπον... πορνικοῖς Ἰσμοτασι καὶ κατακεκλασμένοις μέλεσι τὴν ἀκοὴν μολύνειν;»

2) [Β' δ', στ. 237 «Χειροτέχνης εἶ; καθεζόμενος ψάλλε· ἀλλ' οὐ βούλει τῷ στόματι ψάλλειν; τῇ διανοίᾳ τοῦτο ποιεῖ· μέγας συνόμιλος ὁ ψαλμός. Οὐδὲν ἐντεῦθεν ὑποστήσῃ δεινόν, ἀλλ' ὥς ἐν μοναστηρίῳ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ δυνήσῃ καθέζεσθαι».

Πρβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ὁμιλία εἰς τὸν 41ον Ψαλμὸν β', Migne, τ. 55, στ. 158 «Κἂν χειροτέχνης ᾦς, ἐν ἐργαστηρίῳ καθήμενος καὶ ἐργαζόμενος, δυνήσῃ ψάλλειν. Κἂν στρατιώτης ᾦς, ἐν δικαστηρίῳ προσεδρεύων (δ. γ. παρεδρεύων) δυνήσῃ τὸ αὐτὸ ποιεῖν». Ἡ ἐννοια τῆς ἐνδείξεως γίνεται σαφής, ὅταν παραβάλῃ τις τὰ ἐν ἀρχῇ τῆς ἀνωτέρω ὁμιλίας λεγόμενα περὶ Ἰσματος, τὰ ὅποια ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὰ ἐργατικά καλούμενα Ἰσμοτα, τῶν ὁποίων τὴν ἀντικατάστασιν διὰ ψαλμῶν ἐπιδιώκει καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὁ ἐκκλησιαστικὸς πατήρ. Περὶ τῶν Ἰσμάτων τούτων παρὰ Χρυσοστόμῳ ἔγραψεν ὁ Nägele Ant., Über Arbeitslieder bei Johannes Chrysostomos - Patristische - Literarisches zu K. Büchers «Arbeit und Rythmus» ἐν Berichte über Verhandlungen der Kön. Sächs. Gesells. der Wiss. zu Leipzig. Philol. - Hist. Klasse, τ. 57, III, 1905].

Α' 2 Ἐπωδαί. 3) Β' Ἐπιγρ. «καὶ περὶ τῶν... ἐπωδαῖς κεχηρημένων».

4) Β' ε', στ. 240 «Τί ἂν εἶποι τις περὶ τῶν ἐπωδαῖς καὶ περιπτοῖς κεχηρημένων;... Οὐ περιπτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπωδὰς αὐτῷ περιάγει, γραῖδια μεθύοντα καὶ παραπαίοντα εἰς τὴν οἰκίαν σου εἰσάγων· καὶ οὐκ αἰσχύνη οὐδὲ ἐρυθριᾷς μετὰ τοσαύτην φιλοσοφίαν πρὸς ταῦτα ἐπτοημένος; Καὶ τὸ χαλεπώτερον τῆς ἀπάτης· ὅταν γὰρ παραινῶμεν ταῦτα καὶ ἀπάγωμεν, δοκοῦντες ἀπολογεῖσθαι φασιν, ὅτι Χριστιανὴ ἐστὶν ἡ γυνὴ ἡ ταῦτα ἐπάδουσα, καὶ οὐδὲν ἕτερον φθέγγεται ἢ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα. Διὰ τοῦτο μὲν οὖν αὐτὴν μάλιστα μισῶ καὶ ἀποστρέφομαι, ὅτι τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ πρὸς ὕβριν κατακέχρηται, ὅτι λέγουσα Χριστιανὴ εἶναι, τὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιδείκνυται».

[Ἡ εἰδησις εἶναι ἀξιόλογος διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπωδῶν. Ἡ πίστις εἰς τὴν δύναμιν αὐτῶν ἦτο ἐρριζωμένη καὶ ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὴν ἐξαλείψῃ. Ἡ μόνη μεταβολή, ἡ ὁποία ἐγένετο, ἦτο ἡ ἀντικατάστασις τῶν ἐθνικῶν καὶ μαγικῶν ὀνομάτων διὰ χριστιανικῶν, κάτι δηλ. ἐντελῶς ἐξωτερικόν. Ἡ οὐσία τῆς πράξεως παρέμενε ἡ αὐτή, μαγική. Τοῦτο ὀρθότατα ἀναγνωρίζει ὁ ἱερὸς πατήρ καὶ διὰ τοῦτο ἐπιτίθεται κατὰ τῶν γραϊδίων, μολονότι αὐτὴ ἡ ἐκκλησία ἀνεγνώριζε καὶ ἐχρησιμοποιεῖ τὴν δύναμιν τῶν ἱερῶν ὀνομάτων εἰς ἐξορκισμοὺς καὶ εὐχάς, δι' ὧν προσεπάθει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὰς ἐθνικὰς ἐπωδάς].

Α' 4 Εὐχαὶ κλπ. 5) [Α' δ', στ. 228 «Ὅτε γοῦν ἐβούλετο διδάξαι τὸν προφῆτην καὶ τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι συμφορὰ ἀνιάτω παρέδωκε τὴν πόλιν, ἐκέλευσε λαβεῖν βίκον ὀστράκινον, καὶ συντρίψαι ἔμπροσθεν παντὸς τοῦ δήμου, καὶ εἰπεῖν: Οὕτως ἀπολεῖται καὶ ἡ πόλις καὶ συντριβήσεται».

Ἡ πράξις καὶ οἱ λόγοι ἀποτελοῦν κατάραν μαγικὴν. Δὲν εἶναι δέ τι ἀσύ-

νηθες νὰ συνοδεύωνται οἱ λόγοι καὶ ὑπὸ πράξεων συμβολικῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχικὴ ἔννοια ἦτο πάντοτε μαγικῇ].

6) Α' ε', στ. 230 «Ἡμεῖς δὲ καὶ λάχανα ὠνούμενοι καὶ ὑπὲρ ὀβολῶν δύο φιλονεικοῦντες, καὶ πρὸς οἰκέτας ὀργιζόμενοι καὶ ἀπειλοῦντες, τὸν Θεὸν πανταχοῦ καλοῦμεν μάρτυρα».

7) Β' β', στ. 233-4 «καθαρὰν φύλαττε τὴν γλῶτταν αἰσchrῶν καὶ ὕβρισι-κῶν ρημάτων, βλασφημίας, ἐπιορκίας καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. Καὶ γὰρ ὀλέθριον (τὴν γλῶτταν)... ἐπὶ λοιδορίας καὶ ὕβρεις καὶ εὐτραπείας μετάγειν».

8) Β' γ', στ. 235 «ἐξάλειψον τὰς κακῶς ἐντεθείσας σοι συνηθείας· εἴτε ὁμνῦναι, εἴτε ψεύδεσθαι, εἴτε ὕβριζειν, εἴτε αἰσχρολογεῖν, εἴτε γελωτοποιεῖν...»

9) Β' δ', στ. 239 «οὓς (σχοινοστρόφον καὶ χαλκοτύπον καὶ ἀγοραῖον) οὐδὲ ἀξίους εἶναι νομίζεις τῆς σῆς προσρήσεως».

Α' 5 Παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις. 10) [Α' ε', στ. 299 «Οὐδὲν γὰρ ἕτερον τοῦτο, ἀλλ' ἡ εἰς πῖθον τετριμμένον ἀντλεῖν». Ἡ παροιμία ἀρχαία].

11) Β' γ', στ. 234 «Ἴνα οὖν μὴ πρὸς τὸν πρότερον ἐπανίωμεν ἔμετον...»

[Ἡ φράσις παροιμιώδης. Ἦδη ἐν ταῖς Παροιμίαις τοῦ Σολομῶντος (26,11) φέρεται ὡς περ κύων ὅταν ἐπέλθῃ ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἔμετον, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Φέρεται ἐπίσης καὶ ἐν τῇ Καινῇ, Πέτρου Β' 2,22 «Συμβέβηκεν αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας, κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔξομα, καὶ ὡς λουσαμένη εἰς κυλισμὸν βορβοροῦ». Καὶ παρὰ τοῖς Παροιμιογράφοις Γρηγορίου τῷ Κυπρίῳ Π 83, LII 36 καὶ Ἀποστόλῃ Χ 30. Σήμερον παρὰ τῷ λαῷ φέρεται ἡ φράσις Δὲν εἶμαι σκύλος γιὰ νὰ γλείψω (Κατιρλί Βιθυνίας) λεγομένη ὑπὸ τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι δὲν ἀθετοῦσι τὰ ὑπεσχημένα. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐκφράζει καὶ ἡ φράσις *δ,τι φτῶ δὲ τοῦ γλείφου* (Γκιουμουλτζίνα)].

12) [Β' γ', στ. 235 «κἂν ἀδικήσῃ τις...μὴ ἀγανακτήσῃς...μηδὲ εἴπῃς, ὅτι εἰς τὴν ψυχὴν ἠδίκημαι... ἀφείλετό σοί τις τὴν οὐσίαν; οὐκ ἠδίκησεν εἰς ψυχὴν, ἀλλ' εἰς χρήματα».

Καὶ σήμερον ὁ λαός, ὅσάκις θέλει νὰ δηλώσῃ τὴν ὑπερβολικὴν αὐτοῦ λύπην ἢ ἀγανάκτησιν, εἰς τὴν ψυχὴν ἢ τὴν καρδίαν ἀναφέρει αὐτήν. *Μ' ἀγγίζει στὴν ψυχὴ* (Κεφαλληνία), *Ἡ ψυχὴ μ' ἀπὸ μέσα πόνισι* (Γκιουμουλτζίνα). Καὶ οἱ Τοῦρκοι *dzanima doqundu* (= τὴν ψυχὴν μου ἐπείραξε)].

Α' 10 Γλῶσσα. 13) Α' ε', στ. 229-230 «ἀλλ', εἰ βούλει, θές Πέτρον εἶναι τοῦτον ἢ Παῦλον, ἢ καὶ ἄγγελον ἐξ οὐρανοῦ καταβάντα».

Β' 3 Ἐνδύματα. Θεραπεία τοῦ σώματος. 14) Α' β', στ. 225 «Τίνος ἔνεκεν μετὰ τὴν παρ' ἡμῶν διδασκαλίαν ὑπολύσαντες ὑμᾶς (τοὺς κατηχουμένους καὶ παρασκευαζομένους εἰς βάπτισιν) καὶ ἀποδύσαντες, γυμνοὺς καὶ ἀνυποδέτους μετὰ τοῦ χιτωνίσκου μόνον πρὸς τὰς τῶν ἐξορκιζόντων παραπέμπουσι φωνάς;»

15) Α' β', στ. 226 «Ἔστι τὸ κοινὸν πάντων ἀνθρώπων λουτρὸν τὸ διὰ τῶν βαλανείων, ὃ τὸν τοῦ σώματος ἀποσμήχειν εἴωθε ρύπον».

Β' 3 Ἐνδύματα. 16) Β' Ἐπιγρ. «καὶ περὶ γυναικῶν τῶν ἐν πλέγματι καὶ χρυσῷ κατακοσμουσῶν ἑαυτάς».

Πλέγμα= κόμμωσις, πλέξιμον μαλλίων. Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς (Ἀπόστολος Παῦλος).

17) Β' β', στ. 233 «Μὴ τοίνυν...μείνωμεν κεχηνότες... περὶ πολυτέλειαν ἱματίων· καὶ γὰρ ἔχεις ἱμάτιον μέγιστον, ἔχεις τράπεζαν πνευματικὴν κτλ».

18) Β' δ', στ. 237 «Καὶ γὰρ ἵνα σὺ κόκκον ἓνα (μαργαρίτου) φορέσης, μυρίοι τῷ λιμῷ πένητες ἄγχονται». —«Βούλει κοσμήσαι τὸ πρόσωπον; μὴ μαργαρίταις, ἀλλὰ σωφροσύνῃ καὶ σεμνότητι. Οὕτω χαριεστέραν ὄψεται τὴν ὄψιν ὁ ἀνὴρ».

Στ. 238 «τί σοι τὸ ὄφελος ἀπὸ τῶν μαργαριτῶν τούτων;» —«Ὅτε γοῦν οἱ δόξαντες εἰς τὸν βασιλεῖα ὑβρίκεναι, εἰς (δ.γ. πρὸς) τὸ δικαστήριον ἐλκοντο καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευον, τότε αἱ μητέρες καὶ αἱ γυναῖκες τὰ περιδέ-
ραια καὶ τὰ χρυσία καὶ τοὺς μαργαρίτας ἀποθέμεναι (δ.γ. ἀποτιθέμεναι) καὶ τὸν κόσμον ἅπαντα καὶ τὰ ἱμάτια τὰ χρυσᾶ, λιτὴν καὶ εὐτελεῖ λαβοῦσαι ἐσθῆ-
τα, καὶ σποδὸν καταπασάμεναι, καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ δικαστηρίου κυλιν-
δούμεναι, οὕτω τοὺς δικάζοντας ἐνέκαμπτον. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ἐνταῦθα δικαστη-
ρίων τὰ μὲν χρυσία καὶ οἱ μαργαρίται καὶ ἡ ποικίλη ἐσθῆς ἐπιβουλὴ καὶ προ-
δοσίᾳ γένοιτ' ἄν...» —«Ἐννόησον οὖν τίς ἀρέσκειν βούλει καὶ διὰ τίνας πε-
ρίκεισαι τὸν κόσμον τούτον, ἵνα ὁ σαρκοστροφὸς καὶ ὁ χαλκοτύπος καὶ ὁ ἀγοραῖος ἰδόντες θαυμάσωσιν».

Στ. 239 «ἢ γὰρ περὶ τὸν κόσμον τῶν μαργαριτῶν μανία λοιπὴ σατανικὴ ἐστίν».

19) Β' ε', στ. 240 «Χωρὶς ὑποδημάτων ἢ ἱματίων οὐκ ἂν ἔλοιτό τις ὑμῶν εἰς τὴν ἀγορὰν καθεῖναι».

Β' 5 Τὸ παιδίον. 20) Α' β', στ. 226 «ἐπὶ τῶν παιδίων τὰ προσωπεῖα καὶ τὰ λοιπὰ μορμολύκεια φύσει μὲν οὐκ ἔστι φοβερά, φοβερά δὲ εἶναι τοῖς παιδίοις δοκεῖ διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν».

Βλ. καὶ Ὅμιλ. ἐν Ἀντιοχ. Ε' 3, τ. 49, σ. 73.

Β' 6 Γαμήλια ἔθιμα. 21) Α' α', στ. 223 «Τοιαῦτα γὰρ τοῦ νυμφίου τὰ ἔθιμα». —«Διὰ ταῦτα ὑμᾶς ἐντεῦθεν ἤδη καὶ πρὸ τῶν ἱερῶν μακαρίζω παστά-
δων».

22) Β' β', στ. 234 «Εἰς γάμον ἐκλήθης ἀγαπητέ· μὴ εἰσέλθης ρυπαρὰ ἐν-
δεδυμένος ἱμάτια, ἀλλὰ τῷ γάμῳ κατάλληλον λάβε στολὴν. Εἰ γὰρ εἰς γάμους αἰσθητοὺς ἄνθρωποι καλούμενοι, κἂν ἀπάντων ὥσι πενέστεροι, χρησάμενοι πολλάκις ἢ πριάμενοι ἱμάτιον καθαρὸν, οὕτω πρὸς τοὺς καλέσαντας αὐτοὺς ἀπαντῶσι...»

Β' 7 Ἐθιμα κατὰ τὴν τελευτήν. 23) Α' α', στ. 224 «Ὅθεν ἐνταῦθα μὲν (ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅπου οἱ κατηχούμενοι) ἅπαντα σύμφωνα τῇ δωρεᾷ, ἐκεῖ δὲ (ἐν τῷ οἴκῳ τῶν ἐτοιμοθανάτων) πάντα ἐναντία τῇ δωρεᾷ· καὶ γὰρ θρῆνος καὶ ὀδυρμὸς πολὺς τῶν μυσταγωγουμένων, καὶ παιδία περίσταται κλαίοντα, καὶ γυνὴ τὰς παρειὰς καταξαίνουσα, καὶ φίλοι κατηφεῖς, καὶ οἰκέται δακρύων γέ-
μοντες, ὅλον τὸ τῆς οἰκίας σχῆμα χειμερινὴν τινα καὶ ζοφώδη μιμεῖται ἡμέ-
ραν... Εἴτα μεταξὺ τῶν θορύβων καὶ τῆς ταραχῆς αὐτῆς, ἐπείσערχεται ὁ ἱερεὺς αὐτοῦ τοῦ πυρετοῦ φοβερώτερος ὢν, καὶ τοῦ θανάτου τοῖς τοῦ κάμνοντος

προσθήκουσιν ἀπηνέστερος· τῆς γὰρ τοῦ ἱατροῦ φωνῆς τῆς ἀπογινωσκούσης τὴν ζωὴν τὴν ἐκείνου μείζων ἀπόγνωσις εἶναι νομίζεται ἢ τοῦ πρεσβυτέρου εἰσοδος, καὶ θανάτου σύμβολον εἶναι δοκεῖ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἢ ὑπόθεσις».

24) Α' β', στ. 226 «Τὸ νεκρῶν ἄψασθαι σωμάτων, φύσει μὲν οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτον, ὅταν δὲ ἀσθενοῦς ἐπιλάβηται συνειδότος, ἀκάθαρτον ποιεῖ τὸν ἀψάμενον».

Ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς ἰουδαϊκὰς καὶ χριστιανικὰς δοξασίας.

Β' 9 Δίκαιον. 25) Β ε', στ. 239 «Οἰκέτας ἀγοράζοντες, αὐτοὺς τοὺς πωλουμένους πρότερον ἐρωτῶμεν (δ. γ. ἐρόμεθα), εἰ βούλονται ἡμῖν δουλεῦσαι». — «Ἡμεῖς... πρὶν ἢ (δ. γ. προτοῦ) τὴν τιμὴν καταβαλεῖν, ἐρωτῶμεν τοὺς πωλουμένους, καὶ ἐπειδὴν μάθωμεν ὅτι βούλονται, τότε τὴν τιμὴν καταβάλλομεν».

Β' 10 Λατρεία. 26) Β ε', στ. 239 «Πομπὴ δὲ σατανικὴ ἔστι θέατρα καὶ ἱπποδρομιαί».

Β' 13 Μαντική. 27) Α' α', στ. 223 «οὐ γὰρ ὄνειρατα ἦλθον διαλύσαι ὑμῖν».

Ἐν Γενέσ. μ' 8. 13. 16. 22. μα' 12. 13. 15, εἰς ἃ ἀναφέρεται ἀντὶ τοῦ διαλύω, διάλυσις, γίνεται χρῆσις τῆς λ. συγκρίνω, σύγκρισις πρὸς διάλυσιν τῆς ἐξηγήσεως ὁνείρων.

28) Β' Ἐπιγρ. «Καὶ περὶ τῶν κληρονομιῶν... κεχρημένων».

29) Β ε', στ. 239 «Πομπὴ δὲ σατανικὴ ἔστι... καὶ κληδόνες καὶ σύμβολα. Καὶ τί ποτὲ ἔστι σύμβολα; φησί. Πολλὰκις ἐξελθὼν τις τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ, εἶδεν ἄνθρωπον ἑτερόφθαλμον ἢ χολαίνοντα καὶ οἰωνίσαστο. Τοῦτο πομπὴ σατανικὴ· οὐ γὰρ ἡ ἀπάντησις τοῦ ἀνθρώπου πονηρὰν ποιεῖ τὴν ἡμέραν γενέσθαι, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀμαρτίαις ζῆν. Ὅταν τοιγυν ἐξέλθῃς, ἐν μόνον φύλαξαι, μὴ ἀμαρτία σοι ἀπαντήσῃ· αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ ἡμᾶς ὑποσκελίζουσα, χωρὶς δὲ ταύτης οὐδὲν ὁ διάβολος ἡμᾶς βλάψαι δυνήσεται. Τί λέγεις; ἄνθρωπον ὁρᾷς καὶ οἰωνίζῃ, καὶ οὐχ ὁρᾷς πάλιν τὴν διαβολικὴν, πῶς ἐκπολεμοῖ σε τῷ μηδὲν ἡδικηκότι;...»

Στ. 240 «Εἶπω καὶ ἑτέρον καταγελαστότερον;... Ἐὰν ἀπαντήσῃ παρθένος, φησὶν, ἄπρακτος ἡ ἡμέρα γίνεται· ἐὰν δὲ ἀπαντήσῃ πόρνη, δεξιὰ καὶ χρηστὴ καὶ πολλῆς ἐμπορίας γέμουσα... Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα πῶς τὸν δόλον ἔκρυπεν ὁ διάβολος, ἵνα τὴν μὲν σώφρονα ἀποστρεφώμεθα, τὴν δὲ ἀκόλαστον ἀσπαζώμεθα καὶ φιλῶμεν».

[Οἱ ἑτερόφθαλμοι καὶ χολαίνοντες καὶ ἐν γένει πάντες οἱ ἔχοντες σωματικὸν ἐλάττωμα, θεωροῦνται ὡς πονηροὶ καὶ κακὰ προοιωνίζεται τὸ ἀπάντημα αὐτῶν καὶ σήμερον. Ὡς πρὸς τὴν πόρνην ὁ αὐτὸς συμβολισμὸς καὶ ἐν τῇ κρίσει τῶν ὁνείρων. Οὕτως ὁ Ἀρτεμίδωρος, Ὀνειροκριτικῶν 22, 24 (ἐκδ. Hercher) «Πρὸς δὲ πᾶσαν ἐγχείρησιν εἰσιν ἀγαθαὶ <αἱ ἐταῖραι>· καὶ γὰρ πρὸς τινων ἐργάσιμοι λέγονται» καὶ κατωτέρω 73,5 «Αἱ πλαζόμεναι τῶν ἐταῖρων, λυσιτελέστεραι ὄναρ ὀφθῆναι. Ἀγαθαὶ δὲ καὶ αἱ ἐπὶ ἐργαστηρίων καθεζόμεναι καὶ πιπράσκουσαι τι καὶ δεχόμεναι ἐμπολὰς καὶ ὀραθεῖσαι καὶ μιγεῖσαι». Τὰ αὐτὰ καὶ παρ' Ἀχμέτ, σ. 90 (ἐκδ. Rigaltii) «Ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι συν-

ουσίασεν πόρνη γνωρίμῳ, εἰ μὲν ἐστὶ βασιλεύς, εὐρήσει χαρὰν καὶ κρύψει αὐτήν, εἰ δὲ τοῦ κοινοῦ λαοῦ, καὶ οὗτος πλειόνως χαρήσεται καὶ πλουτήσει. Ἡ δὲ σύμπτωσις αὕτη τοῦ συμβολισμοῦ εἰς τὰ ὄνειρα καὶ τὰ ἀπαντήματα, τὰ σύμβολα τοῦ Χρυσοστόμου, εἶναι τι σύνηθες εἰς τὸν σημερινὸν λαόν].

Β' 14 Ἀστρολογία. 30) Β' ε', στ. 239 «πομπή δὲ σατανικὴ ἐστὶ...καὶ πᾶσα ἁμαρτία καὶ παρατήρησις ἡμερῶν».

Β' 15 Μαγεία. Βλ. Α' 2

Β' 16 Μαγικαὶ ἢ δεισιδαίμονες συνήθειαι. 31) Β' Ἐπιγρ. «καὶ περὶ τῶν...περιάπτοις...κεχρημένων».

32) Β' ε', στ. 240 «Τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ἐπφδαῖς καὶ περιάπτοις κεχρημένων, καὶ νομίσματα χαλκᾷ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνο^ς ταῖς κεφαλαῖς καὶ τοῖς ποσὶ περιδεσμοῦντων; Αὗται αἱ ἐλπίδες ἡμῶν, εἰπέ μοι, ἵνα μετὰ σταυρὸν καὶ θάνατον δεσποτικὸν εἰς Ἑλληνο^ς βασιλέως εἰκόνα τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχωμεν;»

[Ἡ εἶδησις εἶναι ἀξιολογωτάτη, διότι ἀναβιβάζει τὴν χρῆσιν τῶν νομισμάτων ὡς περιάπτων ἤδη εἰς τὸν 4ον αἰῶνα. Νομίσματα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς περιάπτα ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὸν 1ῳ αἰῶνα ἐν Γαλαξειδίῳ κατὰ τὰς πληροφορίας Ἀγγλου περιηγητοῦ. Περὶ τῆς χρήσεως ἐν γένει τῶν νομισμάτων παρὰ τῷ λαῷ καὶ τῶν ἀποδιδομένων εἰς αὐτὰ δυνάμεων βλ. Πολίτην ἐν Λαογρ. Ε' 661 κέ καὶ Κουκούλε, Κωνσταντινάτα, Λαογρ. ΣΤ' 215 κέ].

Β' 17 Παιδιαὶ καὶ ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα. 33) Α' δ', στ. 228 «ἐν γὰρ τῇ παλαίστρᾳ ἀκίνδυνα τοῖς ἀθληταῖς τὰ πτώματα· πρὸς γὰρ τοὺς οἰκείους ἡ πάλη, καὶ τοῖς σώμασι τῶν διδασκάλων ἐμμελεῖται ἅπαντα. Ὅταν δὲ ὁ τῶν ἀγώνων παραγένηται καιρὸς, ὅταν ἀνοίγῃ τὸ στάδιον, ὅταν τὸ θέατρον ἄνω καθήμενον ᾗ, ὅταν ὁ ἀγωνοθέτης παρῇ, ἀνάγκη λοιπὸν ἢ ραθυμήσαντας πεσεῖν καὶ μετὰ αἰσχύνης ἀναχωρῆσαι πολλῆς, ἢ σπουδάσαντας τῶν στεφάνων καὶ τῶν βραβείων ἐπιτυχεῖν. Οὕτω δὴ καὶ ἐφ' ὑμῶν (τῶν κατηχουμένων), αἱ τριάκοντα ἡμέραι αὗται παλαίστρα τινὶ προσεοίκασι καὶ γυμνασίοις καὶ μελέτῃ. Μάθωμεν ἐντεῦθεν ἤδη περιγενέσθαι τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐκείνου· πρὸς γὰρ ἐκεῖνον ἀποδύεσθαι μέλλομεν μετὰ τὸ βάπτισμα, πρὸς ἐκεῖνον πυκτεῦειν καὶ μάχεσθαι. Μάθωμεν τοίνυν ἐντεῦθεν ἤδη τὰς λαβὰς ἐκείνου, πόθεν ἐστὶ πονηρός, πόθεν ἡμῖν εὐκόλως ἐπηρεάσαι δύναται, ἵνα τῶν ἀγώνων παραγενομένων μὴ ξενοπαθῶμεν μηδὲ θορυβώμεθα, καινὰ τὰ παλαίσματα ὀρῶντες, ἀλλ' ἤδη μεταξὺ ἡμῶν αὐτῶν μελετήσαντες, καὶ τὰς μεθοδείας αὐτοῦ μαθόντες ἀπάσας, μετὰ τοῦ θαρρεῖν ἀψώμεθα τῶν παλαισμάτων πρὸς ἐκεῖνον».

34) [Β' γ', στ. 236 «Οἱ γὰρ μέλλοντες εἰς τὸ θέατρον ἔλκεσθαι ἐκεῖνο, οὐ πρότερον καθιᾶσιν εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἕως ἂν αὐτοὺς ὁ κῆρυξ λαβὼν ὑπὸ τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς περιαγάγῃ βοῶν καὶ λέγων: Μὴ τις τούτου κατηγορεῖ; Καὶ τοι γε οὐκ ἐστὶν ἐκεῖ ψυχῆς, ἀλλὰ σωμάτων τὰ παλαίσματα.]